

ENERJİ İŞ BİRLİĞİ POTANSİYELİ AÇISINDAN TÜRKİYE-HİRVATİSTAN İLİŞKİLERİ

Hasan DURAN

hasan.duran@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5328-9918

Marko ŠAPINA

sapina.marko@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4967-800X

CROATIAN-TURKISH RELATIONS REGARDING THE POTENTIAL COOPERATION IN THE FIELD OF ENERGY

ÖZ

21. yüzyılda yaşanan jeopolitik ve jeostratejik çalkantıların ortasında, enerji kaynakları ve enerji yollarının çeşitlendirilmesi birçok ülkenin öncelikli stratejisi olmuştur. Fosil yakıt kaynakları açısından zengin olmayan Türkiye ve Hırvatistan, büyük ölçüde enerji ithalatına bağımlı olup alternatifler aramak zorunda kalmaktadır. Çalışmada, Hırvat ve Türk işbirliğine genel bir bakışın yanı sıra enerji politikaları karşılaştırılmış, enerji görünümü ve bağımlılığın ilişkin verilerle değerlendirmeler yapılmış ve her bir enerji kaynağının enerji karışımındaki önemi açıklanmıştır. Adriyatik Denizi'nin kullanılmayan potansiyeline ve iki ülke arasında enerji konularında iş birliği olasılığına özel vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, Hırvatistan ve Türkiye örneği üzerinden, ikili ticari iş birliği konusundaki olumlu tavrın ve yine nispeten olumlu bir siyasi anlatının aksine enerji alanında somut iş birliği söz konusu olduğunda inisiyatiflerin hâlâ eksik olduğu kanıtlanmaya ve bunun nedenleri bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Hırvatistan, Enerji Kaynakları, Balkanlar, İkili İş Birliği

ABSTRACT

Amid geopolitical and geostrategic upheavals in the 21st century, the diversification of energy resources and routes has been many countries' primary strategy. Turkey and Croatia, which are not rich in fossil fuel resources, are heavily dependent on energy imports and have to look for alternatives. In addition to an overview of Croatian and Turkish cooperation, energy policies were compared, energy outlook and dependence supported by available data were evaluated, and the importance of each energy source in the energy mix was explained. Particular emphasis was paid to the Adriatic Sea's untapped potential and the possibility of cooperation between the two countries on energy issues. In this context, through the example of Croatia and Turkey, it has been tried to prove that initiatives are still lacking regarding concrete cooperation in the field of energy. It has been tried to find out why this is contrary to the positive attitude on bilateral commercial cooperation and a relatively positive political narrative.

Keywords: Turkey, Croatia, Energy Resources, Balkans, Bilateral Cooperation

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi

Received: 6 Haziran 2022

Kabul Tarihi

Accepted: 30 Haziran 2022

JEL Codes: F50, Q40, Q48

GİRİŞ

19. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başlamasıyla birlikte -Türk ve dünya tarihçilerinin bazıları Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Balkan devleti olduğunu savunurlar- Balkan sorunu da ortaya çıkmaya başlamıştır. Söz konusu sorun, çeşitli Balkan halklarının kendi ulus-devletlerini yaratma ve Osmanlı yönetiminden bağımsız bir yapı kurma çabalarıyla başlamıştır. Öte yandan, Avrupalı güçler de Osmanlı'nın yerini doldurarak kendilerini Balkanların yeni hamileri olarak konumlandırmaya ve etki alanlarını Balkan Yarımadası'na yaymaya başlamışlardır. Bölgede nüfuzunu pekiştirmek isteyenlerin başında, Avusturya-Macaristan ve Rusya gelmektedir. 19. ve 20. yüzyılın başlarında bölgede rekabetin artmasıyla birlikte Balkanlar "barut fıçısı" olarak tanımlanmıştır. "Balkanlar Balkan halklarına aittir" ilkesi de aynı şekilde aynı döneme ait olup, büyük devlet seçkinlerinin iddialarına bir alternatif arayan liberal, sosyalist ve sosyal demokrat aydınların fikirlerine dayanmakta ve özü itibarıyla; sosyalizm, sosyal dayanışma ve ekonomik eşitlik ilkeleri doğrultusunda bir Balkan ülkeleri federasyonunun kurulmasını savunmaktadır (Zorić, 2018: 73).

Avusturya-Macaristan'ın velihtı olan Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da suikasta kurban gitmesi ve bu olayın Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına vesile olması, var olan gerginliği devam ettirmiş, sorunlar savaşın bitmesiyle sonlanmayıp 20. yüzyıl boyunca varlığını sürdürmüştür. 1991 yılında SSCB'nin dağılıp Doğu Bloku'nun çözülmesiyle başlayan süreç Yugoslavya'da da etkisini göstermiştir. Yugoslavya krizi 1990'ların sonunda sınırların çizilmesiyle tamamlanmış olsa da sorunların çözüldüğünü söylemek mümkün değildir. Genellikle "Batı Balkanlar" olarak adlandırılan bölgede 1991 yılında Slovenya, Hırvatistan ile Makedonya, 1992 yılında Bosna-Hersek, bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Yugoslavya'nın dağılımıyla başlayan bağımsızlığı ilan etme süreci -küçük bileşenlerin büyük olanlardan ayrıldığı zamanlarda genellikle olduğu gibi- çok zaman geçmeden bir çatışmaya dönüşmüştür. Savaş ilk önce Hırvatistan'da, akabindeyse Bosna-Hersek'te patlak vermiş, çatışmalar Kosova ve Makedonya'da da yaşanmıştır. Balkanlar'da yeni devletlerin kurulmasını istemeyen uluslararası toplum, çatışmanın başlangıcını sessizce izlemiş olsa da kan dökülmesi, bölgesel aktörlerin ve çok taraflı kuruluşların katılımıyla durdurulmuştur (Bartlett, 2007: 202).

Mevcut durumun yeterince istikrarlı olmaması, etnik ve dini çatışmaların bugün de devam etmesine neden olmaktadır. Bölgesel ve küresel güçlerin rekabetinin ortaya çıkardığı durumu lehlerine çevirme ve hakimiyet ve nüfuz alanı elde etme mücadelesi tekrar Balkan coğrafyasında yaşanmaktadır. Tam da bu sebepten bazı şeylerin yüz yıl boyunca değişmediği söylenebilmekte dolayısıyla Balkanlar, çeşitli ülkelerin hâlâ önemli bölgesel ve hatta küresel güçler olarak kendi konumlarını pekiştirmek istedikleri bir rekabet bölgesi olmaktadır.

Güneydoğu Avrupa; etki ve nüfuz alanı oluşturma açısından Avrupa Birliği, Rusya ve Türkiye'nin etkisi arasında rekabete sahne olmaktadır. Türkiye, tarihi algıları canlandırarak ve bölgedeki etkinliğini azaltacak şekilde sık sık dile getirilen Neo-Osmanlılık doktrini bağlamında, Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi ve dolayısıyla Müslüman nüfusun koruyucusu olarak kabul edilen bir aktör olarak görülmektedir.

Avrupa Birliği (AB)'nin Balkanlar üzerindeki etkisini güçlendirme çabaları göz önüne getirildiğinde, bunun gerçek emellerden ve Balkan devletlerini Avrupa ailesine katmak için samimi bir arzudan kaynaklanıp kaynaklanmadığını söylemek oldukça zordur. Ancak şu bir gerçektir ki birden fazla büyük aktör Balkanlar üzerine bir nevi hakimiyet kurma peşindedir. AB bir yandan vermekte olduğu hibeleriyle kalkınma projelerini desteklerken, Moskova ve Ankara ulusal ölçekli büyük projeleri desteklemektedirler. İki ülkenin

ortak yönlerinden biri de AB'ye karşı ortak ve çoğunlukla çekici olmayan bir tavır izlemeleridir. Sırbistan, AB'nin en büyük ticaret ortağı olsa da aynı zamanda Rusya'nın Balkanlardaki en büyük müttefikidir. Dolayısıyla taraflar arasında en yoğun rekabetin yaşandığı ülke konumundadır. Rusya ve Türkiye, jeostratejik açıdan önemli olan Balkanlar'daki konumlarını sağlamlaştırmaya ve aynı zamanda stratejik öneme sahip konularda AB'den bağımsız bir şekilde yarışmaya hazır olduklarını açıkça göstermeye çalışmaktadırlar.

Bu rekabetin en net görüldüğü alanların başında enerji gelmektedir. Kültürel, bilimsel, akademik ve hatta ekonomik iş birliği ve turizm alanında gerçekleştirilen iş birlikleri önemli ulusal ve stratejik altyapı projeleri ve enerji yollarının çeşitlendirilmesi alanlarında yürütülen iş birliği kadar önemli değillerdir. Çünkü enerji kaynaklarının ve geçiş yollarının çeşitlendirilmesine yönelik ihtiyacın arttığı bu dönemde alternatif tedarik biçimleri de aranmaktadır. Bu şartlarda yeni iş birliklerinin yeri olarak karşımıza çıkan Adriyatik bölgesi, kıyıdaş ülkeler arasında var olan iş birliğinin çeşitlerinin artırılmasına yol açma potansiyeline sahiptir. Türkiye ile Hırvatistan'ın Adriyatik bölgesinde sergiledikleri işbirliğini temel alan politika ve yöntemler; siyasi ve iktisadi boyutlarla ele alınmıştır.

HIRVATİSTAN'IN ENERJİ SİYASETİ

Küçük bir ülke olan Hırvatistan, coğrafi olarak farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte Adriyatik ve Orta Avrupa ülkesi olma özelliği vurgulanmaktadır. Hırvatistan'ın jeostratejik olarak bu yöne doğru altyapılarını inşa etmesi, onun Avrupa ile Karadeniz ve Orta Doğu arasında bir bağlantı noktası olarak önemini arttırmaktadır. Bir Orta Avrupa ve Akdeniz devleti olma özelliği, Hırvatistan'ın güvenlik ve ekonomik kalkınma beklentilerini destekleyecek bir özellik olarak değerlendirilmektedir (Petra vd., 2013: 830).

Hırvatistan'ın Adriyatik kıyı şeridinin uzunluğu 1.777 kilometre olup bu uzunluğa adalar katıldığı zaman 6.000 kilometreyi aşmaktadır (Proleksis enciklopedija, 2014).¹ Adriyatik kıyısının Hırvatistan'a ait olan kısmında 1200'den fazla ada ve adacıkların yanı sıra Split, Rijeka, Zadar, Dubrovnik gibi büyük şehirler bulunmaktadır. Çoğunlukla Akdeniz iklimi nedeniyle Adriyatik'i ziyaret eden çok sayıda turist, ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Turistlerin Hırvatistan'ı tercih etme nedenlerinden birisi de Hırvatistan'ın iç kısımları ve komşu ülkelerle olan iyi ulaşım altyapı ve bağlantılarıdır.

Turizmden elde edilen gelirler Hırvatistan'ın GSYİH'sinde büyük bir paya sahiptir, bu nedenle devlet yıllardır turizmden gelen ve gelecek olan gelirleri arttırma çabası içindedir. Hırvatistan turizm portalı, son yıllarda turizmden elde edilen gelirin GSYİH'nin %20'ne yaklaştığına dikkat çekmektedir (Tikvica ve Korda, 2020). Avrupa Birliği istatistikleri de benzer verileri göstermektedir (Avrupa ülkeleri arasında Hırvatistan, GSYİH içinde turizmin en büyük paya sahip olduğu ülkedir). Koronavirüs pandemisinin neden olduğu kriz, reel sektörde somut yatırımlar olmadan turizm sektörüne güvenmenin olumsuz sonuçlar doğurabileceğini bir kez daha göstermiştir. Turizmin finansal sıkıntılara, iç ve uluslararası çatışmalara, terörizme, sosyo-politik huzursuzluklara ve diğer sosyal ve ekonomik sorunlara karşı son derece savunmasız olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ekonominin turizme bağımlılığı, turizmle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili

¹ Kara kıyı şeridinin toplam uzunluğu 3737 kilometredir. Bunun 1249'u İtalya'ya, 396'sı Arnavutluk'a, 249'u Karadağ'a, 44.5'i Slovenya'ya ve 21'i Bosna Hersek'e aittir. Doğu kıyısı batıya göre çok daha girintilidir. Hırvatistan'ın Adriyatik Denizi konusunda Slovenya'nın açık denize erişimi konusunda (Slovenya ile), Neum Körfezi (Bosna-Hersek ile) ve Prevlaka (Karadağ ile) üç sınır anlaşmazlığı vardır.

faaliyetlerde gelirlerin azalmasına neden olmaktadır. Diğer sektörlerdeki faaliyetlerin geliştirilmesi, ekonomiyi çeşitli sorunlara karşı daha dayanıklı hale getirmek bakımından oldukça önemlidir.

Turizm sektöründe son yıllarında yabancı sermayenin girmesiyle artan yatırımlar, belirli alanlara özgü olduğu ve belirli projelere odaklandığı için bütüncül bir yatırım politikasından bahsetmek mümkün değildir. Bu durum uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurabilir. Öte yandan, enerji söz konusu olduğunda, Hırvat Hükümeti'nin enerji gelişimine turizmle kıyaslanınca daha sistematik bir yaklaşım geliştirdiği söylenebilir. 2020 yılında yürürlüğe giren ve uygulanmakta olan 2030 Enerji Stratejisi'ni daha da ileriye taşıyarak 2050 yılına kadar uzanan bir süreci planlamaya çalışmaktadır. Stratejinin ana hedeflerinden biri, devlet yardım ve teşvikleri çerçevesinde devlet bütçesine ek yük getirmeden uygun fiyatlı, güvenli ve kaliteli enerji arzı sağlamak ve enerji kayıplarını azaltmak, enerji verimliliğini artırmak, fosil yakıtlara bağımlılığı azaltmak, yerli üretimi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırmaktır (Narodne novine, 2020).

Temel amacın, CO₂ ve diğer sera gazı emisyonlarını azaltmak olduğu iklim değişikliği ile mücadele kapsamında tüm enerji sektörünün gelişiminin küresel gereksinimlere uygun olarak planlandığı görülmektedir. Geçişin, ekonomik kalkınma için alan yaratacağı, araştırmayı teşvik edeceği, inovatif yöntem ve süreçler aracılığıyla gelişmeler yaşanacağı ve yeni çözümler üretilebileceği öngörülmektedir. Stratejinin yayınlanmasından bu yana sadece iki yıl geçmiş olmasından dolayı uygulanmasının başarılı olup olmadığı hakkında bu aşamada herhangi bir sonuç çıkarmak oldukça zordur. Söz konusu Strateji'nin, Hükümetin önerisiyle Hırvat Parlamentosu tarafından kabul edildikten hemen sonra başlayan Koronavirüs Pandemisi stratejinin uygulanmasını da olumsuz etkileyerek yavaşlatmıştır. 2020 yılında Hırvatistan bütçesinin beşte birinin salgınla mücadeleye aktarıldığı hesaba katılırsa, stratejinin zayıf ve belki de yetersiz uygulanmasına yönelik eleştiriler söz konusudur.

Hırvatistan'ın Enerji Tarihi

Enerji kaynakları ve enerjide kendine yeter olmak hem ekonominin bağımsızlığını hem de dış etkenlerden bağımsız bir şekilde hareket edebilmeyi de önemli ölçüde etkilemektedir. Enerji, tüm endüstrilerin temel girdisi niteliğindedir. Bunların kıtlığı ve yoksulluğu ise gelişme ve ilerlemenin önündeki en büyük engellerden biridir. Yaşamakta olduğumuz çağdaş zamanlarda enerjinin bir baskı aracı olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte fiyatlardaki oynaklık ve yukarı yönlü hareketler, birçok ülkeyi enerjide dışa bağımlılıklarını azaltmak için kara ve denizde keşif çalışmaları yapmaya sevk etmektedir.

Hırvatistan, maden yataklarının kullanılması konusunda zengin bir geçmişe sahiptir. İlk gaz sahası 1917'de, ilk petrol sahası ise 1941'de keşfedilmiştir, son 60 yıldır yoğun petrol ve gaz arama ve işletme faaliyetleri devam etmektedirler. Ülkedeki hidrokarbonların araştırılması ve işletilmesi, ekonomik büyümenin tarihsel olarak önemli bir itici gücüdür. Hırvatistan ankarasında bugün yoğun olarak gaz ve petrol üretilirken, Adriyatik Denizi'nde hidrokarbon arama ve işletmesinin tarihi 40 yıldan fazla sürmekte ve 1999'dan beri Adriyatik Denizi'nin Hırvat kesiminde gaz üretilmektedir. Hırvatistan'ın şu anda 57'si karada ve 3'ü denizde olmak üzere toplamda 60 hidrokarbon işletme sahası vardır (AZU, t.y.).

Hırvatistan petrol ve gaz üretmekte, ancak Batı Balkanlar'daki çoğu komşusunun aksine yeterli kömür rezervlerine sahip değildir.² Hırvatistan, önemli denilebilecek ölçüde elektrik ithalatına bağımlıdır.

² Kömür kullanımının durdurulması, Enerji Birliği ve Avrupa Birliği politikaları ile uyumludur. Karbondan arındırma, enerji verimliliği, enerji güvenliği, iç enerji piyasası ve araştırılması, yenilik ve rekabet gücü Enerji Birliği'nin beş boyutunu temsil etmektedirler.

Bağımlılığın sebeplerinden birisi de, Slovenya'nın sınırları içerisinde bulunan Krško nükleer santralının Hırvatistan'ın elektrik arzına katkıda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Nükleer santralin %50'si HEP yani Hırvatistan Elektrik Şirketi'ne ait olmasına rağmen kayıtlarda santralden gelen enerji ithalat olarak gösterilmektedir (Gallop vd., 2021: 71-81).

Hırvatistan, birçok AB ülkesinden önemli ölçüde daha düşük oranda ekonomik görünümüne sahiptir. Ülkenin genel enerji dengesi önemli ölçüde petrol, gaz ve elektrik ithalatına bağlıdır. Elektrik ithalatı, piyasanın rekabetçi olmamasının ve eski teknoloji termik santrallerin düşük işletme seviyesinin ve ayrıca bireysel üretim tesisleri için bağlayıcı çevre koruma koşullarının bir sonucudur (Hırvatistan Cumhuriyeti Çevre Koruma ve Enerji Bakanlığı, 2019).

Öte yandan, Hırvatistan'ın 2013 yılında AB'ye katılımı, Hırvat ekonomi politikasını ve ekonomik stratejilerin yeniden oluşturulmasını etkilemiştir. Devlet politikası, enerji yoğun çimento, kimyasallar ve metal endüstrisinden uzaklaşmakta ve turizm, kâğıt ve matbaa endüstrisi ile gıda sektörünü güçlendirme yönünde şekillenmektedir. (Pearson, 2021: 118).

Adriyatik Denizi'nin Kullanımı

Adriyatik Denizi'nin kuzey tarafından Avrupa anakarasına kadar nüfuz etmesi, ulaşım açısından büyük önem arz etmektedir. Orta Avrupa, yoğun nüfusa sahip ve ekonomik olarak gelişmiş bir alandır. Adriyatik Denizi, Orta Avrupa'yı Akdeniz, Asya ve Afrika ülkeleriyle en kısa şekilde bağlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Adriyatik önemli bir ulaşım yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Deniz trafiğinin çoğu (Trieste, Venedik ve Rijeka olmak üzere) üç büyük liman ve şehir merkezinden gerçekleştirilmektedir.

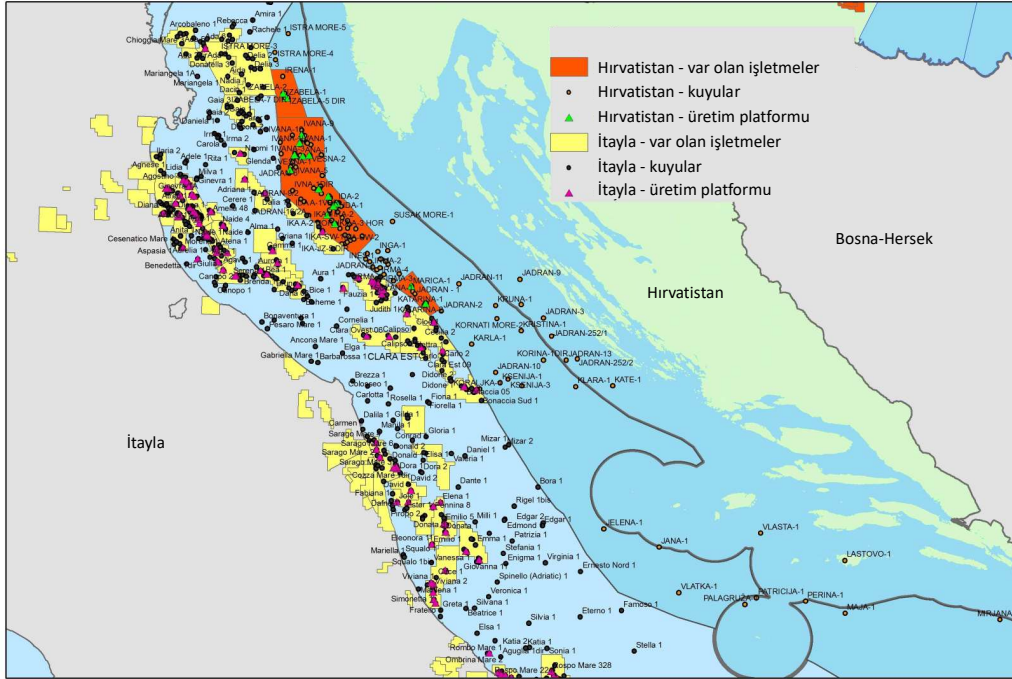
Petrole olan bağımlılık ve ihtiyaç artmaya başladıkça, önde gelen petrol şirketleri de bu önemli cevherin potansiyel kaynakları olabilecek denizleri ve okyanusları hedef almıştır. Denizin, dünya yüzeyinin %71'ini kapladığı göz önüne alındığında, geniş petrol ve doğal gaz rezervlerinin su yüzeyinin hemen altında saklı olduğu varsayımı üzerine araştırmalar yapılmıştır. Ancak denizin altından petrol ve gaz çıkarmak kolay bir iş olmayıp modern endüstri ve teknolojiye en zor ve karmaşık süreçlerden biridir. Çıkarma sırasında karşılaşılan; özellikle büyük derinlikler, yüksek maliyetler, denizin ve zamanın öngörülemezliği ve yetersiz teknoloji olmak üzere birçok sorun yaşanmakta ve kamuoyunun gözü, meydana gelebilecek büyük çevre felaketlerine odaklanmaktadır.

Hırvatistan'daki hidrokarbon arama ve işletme faaliyetlerini yakından takip eden Hırvat Hidrokarbon Ajansı'na (AZU) göre, kuzey Adriyatik'te şimdye kadar yaklaşık 1,3 trilyon fit küp tahmini rezervi olan 22 gaz sahası keşfedilmiştir. Hırvatistan şu anda 19 gaz üretim platformuna ve 3 işletme sahasında 51 işletme (üretim) kuyusunun bağlı olduğu ve yılda yaklaşık 1,2 milyar m³ gazın üretildiği bir kompresör platformuna sahiptir. Petrol söz konusu olduğunda durum daha kötüdür. Vlasta-1 ve Jadran 13/1 kuyularında ticari ve teknik nedenlerle işletilmemiş pozitif petrol keşifleri olmasına rağmen, bugüne kadar Adriyatik Denizi'nin Hırvat kesiminde ticari petrol keşfi yapılmamıştır (AZU, t.y.).

Adriyatik Denizi'nin Hırvat kısmının potansiyelinin kullanımı hakkında bir sonuca varmak için İtalyan kısmına da bakılabilmektedir. Orada, tahmini 23 trilyon fit küp rezervi olan yaklaşık 130 alan keşfedilmiş ve bu 130 alanın 45'i bugün üretim aşamasındadır. İtalya, yılda yaklaşık 5 milyar m³ gazın üretildiği yaklaşık 600 işletme gaz kuyusunun bağlı olduğu 107 gaz platformuna sahiptir. Öte yandan, tahmini rezervleri 550 milyon varil

olan toplam 24 petrol keşfi yapılmış ve şu anda 7 saha, üretim aşamasındadır. İtalya, yılda 1,8 milyon varil petrol üretilen 39 petrol kuyusunun bağlı olduğu 7 petrol platformuna sahiptir (a.e.).

Resim 1. Adriyatik'in Hırvat ve İtalyan bölgelerindeki araştırma ve işletme faaliyetlerinin karşılaştırılması.

Kaynak: <https://www.azu.hr/istra%C5%BEivanje-i-eksplatacija/geolo%C5%A1ki-potencijal/>, 18 Nisan 2022 tarihinde erişilmiştir

Hem haritaya üstünkörü bir bakış hem de yukarıdaki rakamlar ve istatistikler, Hırvat tarafının Adriyatik Denizi'nin potansiyelini yeterince kullanmadığını açıkça göstermektedir. İstenmeyen boru hattı kopması/patlama ve petrol sızıntıları yoluyla oluşabilecek kirlilik tehlikesine dair kamuoyu söyleminde mevcut olumsuz bir anlatı vardır.³ Bu, büyük iklim felaketleri, özellikle de 2010 Meksika Körfezi'nde yaşanan çevre felaketiyle de desteklenmektedir. Böyle istenmeyen bir kopma, ekonomi (turizm, balıkçılık, deniz ürünleri yetiştiriciliği) ve çevre (iklim değişikliği) için büyük olumsuz sonuçlara yol açacaktır. Bu tez, Adriyatik Denizi'nin kapalı bir deniz olması ve sızıntının tüm çevre ülkeler için ölümcül olacağı gerçeğiyle desteklenmektedir. Ancak, sondajın kapalı bir sistemde gerçekleştiği ve modern teknolojilerin her türlü istenmeyen sonucun askıya alınmasında büyük ölçüde başarılı olduğu unutulmamalıdır.

TÜRKİYE'NİN ENERJİ SİYASETİ

Doğal gaz ve petrol bakımından zengin bir ülke olmayan Türkiye, dış bağımlılığı yüksek enerji ithalatçısı bir ülke olmakla birlikte dünyanın hidrokarbon kökenli enerji kaynakları bakımından en önemli iki üretim bölgesinin oldukça yakınındadır. Bu bağlamda kendisini petrol ve doğal gaz boru hatlarının geçtiği önemli bir geçiş ve kavşak noktası olarak konumlandırmaya çalışmaktadır.

³ Gazete manşetlerinden bazıları: "Adriyatik'te petrol ve gaz - Hırvat turizminin intiharı", "Adriyatik'te petrol ve planların çıkarılması - turizme zarar mı yoksa iyi kazançlar mı?", "Bölünmüş Hırvatistan'da sondaj: Norveçliler neden biliyor ve yapabilir, Hırvatlar ise bölünüyor ve tartışıyor?" vb.

Son otuz yılda Türkiye'nin yıllık enerji tüketimi üç kata kadar arttığından dolayı enerjiye büyük önem verilmektedir (Climate Transparency, 2021). Türkiye'de, 1990 yılında kişi başı elektrik enerjisi tüketimi yaklaşık 1.000 kWh seviyesindeyken, 2018 yılında söz konusu değer 3.709 kWh olmuştur (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, t. y.). Ayrıca Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üye ülkeleri arasında son yirmi senede en hızlı büyüyen enerji talebine sahip ülke ve Çin'den sonra dünyada artan elektrik ve doğal gaz talebinde ikinci sırada yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Öte yandan ilgili bakanlık, enerji tasarrufu yaparak toplam tüketimin 2011 yılı baz alındığında 2023 yılında kadar %20'ye varan bir gerileme potansiyeli olduğunu düşünmektedir (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, t.y.).

Yüksek düzeyde merkezîyetçi yönetime sahip bir ülke olan Türkiye'nin enerji politikası da ülke gerçeklerinin dikkate alındığı bir ilkeye dayanmaktadır. Devlet enerji stratejisi, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesinde altı kısa madde halinde sunulmuştur:⁴

1. Artan talep ve dışa bağımlılığı dikkate alarak, petrol ve doğal gazın tedarikinde güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesini sağlamak,
2. Bölgesel ve küresel enerji güvenliğine katkıda bulunmak,
3. Enerjide bölgesel ticaret merkezi olmak,
4. Enerji zincirinin her aşamasında sürdürülebilir kalkınma bağlamında sosyal ve çevresel etkileri dikkate almak,
5. Yerli ve yenilenebilir enerjinin elektrik üretimindeki payını artırmak,
6. Nükleer enerjiyi sepetimize dâhil etmek (t.y.).

Yukarıda belirtilen maddelerden anlaşılacağı üzere mevcut strateji, var olan enerji piyasası koşulları ile uyumludur. Türkiye, enerji ihtiyacının ¼'nü ulusal kaynaklardan karşılamasına rağmen, halen büyük ölçüde dışa bağımlıdır ve bu bağımlılığı azaltmanın yollarını aramaktadır.

Enerji tüketiminden bahsedildiğinde, (kişi başına yılda yaklaşık yetmiş GJ ile) Türkiye'nin dünya ortalamasına yakın olduğu söylenebilmektedir (Climate Transparency, 2021). Enerji tüketiminin toplamı ele alındığında, %80'den fazlası hâlâ fosil yakıtlardan gelen altı milyar GJ birincil enerjiden söz edilmektedir. Bazı istatistikler, enerjinin yaklaşık %25'inin konutlarda (binalarda) kullanıldığını ve bunun %80'den fazlası ısınma amaçlı kullanım olduğunu göstermektedir. (Çoban 2020: 136).

Enerji Kaynakları ve Türkiye

Modern çağda enerji kaynaklarına olan talebin artması göze çarpmaktadır. Artan enerji ihtiyacı hem makro hem de mikro seviyelerde görülmektedir. Haneler, küçük tesisler, aynı zamanda büyük fabrikalar ve tüm ülkeler enerjiye bağlıdır. Bu bağlamda -fosil yakıt kaynakları açısından zengin veya fakir olsun- tüm ülkelerin hem stratejik hem de ekonomik olarak gelişimi petrol ve doğal gaza bağımlı hale gelmiştir. Sanayi devrimi

⁴ 2019-2023 dönemi için hazırlanan resmi devlet stratejik planı T.C. Enerji Bakanlığı'nın internet sitesinde yayınlanmıştır. Söz konusu belgede belirlenmiş olan yedi amaç ve otuz bir hedef bulunmakta, bu hedeflere yönelik toplamda yüz on üç performans göstergesi de yer almaktadır.

ile katlanarak artan enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç, iki büyük sorunu da beraberinde getirmiştir: Fosil yakıtların zamanla yok olacak olması ve kullanımlarının iklimi olumsuz bir şekilde etkilemesi.

Peki, bu enerji kaynakları nelerdir? Enerji kaynakları esas olarak yenilenemeyen ve yenilenebilir enerji kaynakları olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Dünyadaki rezervleri sınırlı olan yenilenemeyen kaynaklar daha konvansiyonel olup fosil yakıtları ve nükleer yakıtları olmak üzere ikiye bölünmektedirler.

Fosil yakıtlar şunlardır: benzinin üretildiği *yağ*; ısınma, elektrik üretimi ve yakıt için kullanılan *doğal gaz*; ve ısıtma, çimento, katran ve köpük üretimi için kullanılan *kömür*. *Nükleer enerji* ise düşük karbonlu elektrik üretimini teşvik etmekle beraber nükleer atığın önemli bir iklim ve çevre sorunu teşkil etmesi dolayısıyla çok tartışılan bir konudur.

Öte yandan; rüzgâr, su, güneş, biyokütle ve jeotermalde elde edilen enerji sınırsız miktarda mevcuttur. *Güneş enerjisi*, güneş panelleri aracılığıyla depolanabilir ancak mevsimseldir ve uygun şekilde depolanmadığı takdirde tüm ihtiyaçları karşılayamaz. *Rüzgâr enerjisi* daha ucuz kaynaklardan biri olup ancak dezavantajları da vardır: rüzgâr türbinlerinin daha geniş alanlara kurulması gerekmekte, rüzgâr çiftlikleri ise çevreye zarar verebilmektedir. Diğerlerinin yanı sıra, özellikle hızlı nehirlerde verimli olan *hidroelektrik* ve sıcak su açığa çıkaran *jeotermal enerji* vardır. Bu kaynaklar daha uygun maliyetli ve çevre dostu olmasına rağmen, altyapılarının kurulması oldukça pahalı olup çoğu zaman pratik değildir, bu nedenle yenilenebilir kaynaklar hâlâ ihmal edilmektedir.

Yenilenemeyen Enerji Kaynakları

Sağlık açısından ciddi olumsuz sonuçlara neden olan ve hava kirliliğinde önemli bir oynayan kömür; Türkiye’de birincil enerjinin ¼’ünü temsil ederken, elektrik üretiminin 1/3’ten fazla bir paya sahiptir (Climate Transparency, 2021). Elektrik üretiminde kullanılan doğal gazın tamamının ithal edilirken hem de termik santrallerde elektrik üretiminde ithal kömür kullanılması Türkiye’nin elektrik üretiminde ithalata (yaklaşık %50 ile) bağımlı hale geldiğinin göstergesidir (Yıldızhan 2017: 1923). İthalat, yerli kömür kullanımının elektrik üretiminde daha fazla kullanılması ve dışa bağımlılığın azaltılması için zaman zaman ek vergilerle azaltılmaya çalışılmaktadır. Fosil yakıtların Türkiye’nin enerji üretimindeki payları yaklaşık %83 oranındadır (Climate Transparency, Turkey, 2022).

Türkiye’de üretilen enerjinin yaklaşık olarak ¼’ü doğalgazdan elde edilmektedir. Doğalgaz, Türkiye’ye; Rusya (%33,6), Azerbaycan (%24), İran (%11,1) ve ayrıca LNG yoluyla Nijerya ve Cezayir’den gelmektedir (Adal, 2022). Güncel verilere göre, doğalgazın sektörel olarak yaklaşık 1/4’ ü sanayide, ¼’ü ise evlerde kullanılmakta, tüm enerji ihtiyacının yarısının gazdan karşılandığı görülmektedir⁵. Doğalgaz ile elektrik üretimi arasındaki ilişki gözönünde bulundurulduğunda, bunun yağışlı günlerle sıkı bir bağlantısının olduğunu, istatistiklere göre yağmurun daha fazla yağdığı yıllarda elektriğin doğalgaz yerine daha fazla hidroelektrik santrallerinden üretilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür (Climate Transparency, 2021). 2020 ve 2021 yıllarında Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye’nin Karadeniz’de belirli gaz rezervleri bulunduğunu açıklamıştır (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54585247>). Doğu Akdeniz’de doğalgaz arama çalışmaları halen Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan ile diplomatik bir anlaşmazlığın konusudur.

⁵ Türkiye’de toplam enerji tüketiminin dağılımı için bakınız: cevresehgostergeler.csb.gov.tr/sektorlere-gore-toplam-enerji-tuketimi-i-85800, Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2022.

Türkiye'nin enerji üretiminde kullandığı enerji kaynaklarından biri de petroldür. 2020 yılı verilerine göre petrol en fazla kullanılan yakıttır ve petrole olan talep her geçen yıl artmaktadır, ülkede petrol ağırlıklı olarak ulaşım sektöründe kullanılmaktadır (Climate Transparency, 2021). Petrol talebinin azaltılması için elektrikli ve hibrit otomobil ve otobüslerin geliştirilmesi konusunda çalışmalar devam etmektedir.

Nükleer enerji de yıllardır gündemde olan bir konu olup Türkiye'nin enerji bağımsızlığı için büyük arz etmektedir. Mersin Akkuyu nükleer santrali şu an yapım aşamasında olan tek nükleer santral projesidir ve 2026 yılı itibarıyla tam kapasiteyle devreye girmesi beklenmektedir (Akkuyu Nükleer - Rosatom, tarih yok). Bu projenin dışında Sinop'ta ve Kırklareli'nde de nükleer santral projesi hayata geçirilmek istenmektedir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin yol açtığı mevcut güvenlik ve enerji krizi göz önüne alındığında, yap işlet devret modeliyle Rusya tarafından finanse edilen nükleer santral projesinin -hayata geçen yaptırımlardan dolayı- sekteye uğrayabilecek olmasından endişe duyulmaktadır.

Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Yenilenebilir enerji kaynakları, AB'nin ve aynı zamanda çok sayıda dünya ülkesinin enerji stratejilerinde önemli bir öncelikli hedef haline gelmiştir. Yenilenebilir kaynakların kullanımının kirlilik, ekosistem ve biyolojik sistemler üzerindeki olumsuz etkileri azaltması konusunda önemi büyük olmakla birlikte önceliğin enerji kaynaklarını çeşitlendirmek olduğu çok açıktır. Ancak bu kaynakların ana dezavantajı, meteorolojik koşullara oldukça fazla bağımlı olmalarıdır, dolayısıyla tüm yenilenebilir kaynakların her zaman bir alternatifi olmalıdır.

Türkiye'de farklı yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımlar yapılmakla birlikte, en fazla üretim hidroelektrik santrallerden elde edilmekte olup ulusal elektrik ihtiyacının yaklaşık 1/5'ni karşılamaktadır (Climate Transparency, 2021). Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, doğal kaynaklar dış etkenlere karşı oldukça hassastır, bu nedenle Türkiye'de örneğin hidroelektrik santrallerden üretilen elektrik, yağışların daha fazla olduğu yıllarda artmaktadır. Buna rağmen yenilenebilir kaynakların rekabetçi gelişimi yine en çok elektrik alanında görülebilmektedir, böylece 2021'de hidroelektrik hariç diğer yenilenebilir enerji kaynaklarından daha fazla elektrik üretilmiştir (Hürriyet Daily News, 2022).

Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle güneş enerjisinin üretilmesi için uygun olup ülke elektriğinin %4'ü güneş panellerinden üretilmektedir (Climate Transparency, 2021). Güneşin yanı sıra, başta Ege ve Marmara bölgeleri olmak üzere rüzgâr enerjisinin önemi de giderek artmaktadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, t.y.). Türkiye'de jeotermal sahaların sistematik olarak araştırılması 50 yıldır devam etmektedir. Batı Anadolu'da mevcut olan jeotermal kaynak zenginliği sayesinde, jeotermal enerji bazı bölgelerde yıllardır ısıtma için kullanılmaktadır. Kurulu güç açısından Türkiye, dünyada (ABD, Endonezya ve Filipinler'den sonra) dördüncü, ısı birimi açısından ise Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır (Cariaga, 2022).

Enerji Hatları ve Türkiye

Halihazırda Türkiye'den çok sayıda doğal gaz ve petrol boru hattı geçmekte olup çalışmamızın odağında olan *Türk Akımı'dır*. Rusya'dan başlayıp Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanan boru hatlarının Rusya'yla iyi ilişkileri olan ülkelere geçmesi, farklı güzergâhlardaki hatlar aracılığıyla da Avrupa'ya Rus gazının ulaştırılıyor olması nedeniyle kaynak çeşitlendirilmesi çabalarına katkıda bulunmamaktadır. *Türk Akım*, Rusya gazına bağımlı olan Romanya ile Bulgaristan'dan geçmekte, Rusya'nın Avrupa'daki en büyük müttefiki

olan Sırbistan üzerinden devam etmekte ve Brüksel ile ilişkileri son dönemlerde sıkıntılı olan Macaristan üzerinden devam etmektedir. Gazın geçtiği ülkelerin hepsinde şu anki hükümetler, sistemleri ve ideolojileri ile AB'ye sıkı sıkıya bağlı olmayan, hatta tam tersine bazı durumlarda Rusya'ya daha yakın olan ülkelerdir. Bu bağlamda AB, Batı Balkanlar'a yönelik stratejisini daha ısrarlı bir şekilde takip etmelidir. Görünen o ki, bölgesel aktörlerin, Brüksel ile ilişkilerini sorgulamaya ve buna bağlı olarak başka yerlerde güvenlik garantörü aramaya başlamasının ana nedeni, AB'nin izlediği politikadaki tutarsızlığıdır (Hake ve Radzyner, 2019: 14).

Öte yandan, Rusya-Sırbistan ilişkileri ve Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan üçlü mekanizması bölge açısından önemli bir süreçtir. Çünkü her üç ülke de NATO'daki konumları ve AB'yle ilişkileri nedeniyle farklı görüşlere ve politikalara sahiptir (Mulalic, 2019: 138). Hem Rusya hem de Türkiye, Balkanlar ve özellikle Sırbistan'daki etkililiklerini güçlü bir şekilde arttırarak AB'ye karşı konumlarını güçlendirmektedirler. AB'nin, Sırbistan'ın Rusya ile yakınlaşmasına tavrı olumlu değildir. NATO ve AB'nin stratejik çıkarları, Rusya'nın Avrasyacılık emelleri ve Türkiye'nin eğilimleri ile örtüşmemektedir. NATO ve AB'nin aksine Rusya ve Türkiye'nin Balkan coğrafyasına özel stratejileri vardır.

"Sürdürülebilir demokrasi, özgürlük ve ekonomik büyüme beklentilerinin ancak AB'ye yakın olduğu zaman mümkün olacağını" belirten AB yanlısı "The Globalist" gazetesindeki makaleler de yine bu bağlamda yorumlanmalıdır. Söz konusu kaynaklar, Putin ve Erdoğan'ın niyetlerini samimi bulmamakta, aksine "bölgenin kırılganlığını uzun vadeli stratejik hedefleri için sömürdüklerini" iddia etmektedirler (Ben-Meir, 2018).

ADRYATİK BÖLGESİNDE HIRVATİSTAN VE TÜRKİYE ARASINDA İŞ BİRLİĞİ POTANSİYELİ

Herhangi bir iş yatırımına başlamadan önce, piyasayı incelemek için ülke risk verileri kullanılabilir. Bu konuda sıkça başvurulan Coface internet veri tabanına göre, hem Hırvatistan hem de Türkiye'nin belirli avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Hırvatistan'ın başlıca avantajları şunlardır: Uzun sahil şeridi, petrol ve gaz işletme potansiyeli, 2023'te Avro bölgesine katılacak olması, Avrupa Birliği fonlarından sağlanan destek ve yüksek kaliteli altyapı. Türkiye'nin güçlü yönleri arasında; pandemiden hızlı bir şekilde kurtulma, konumu ve büyük pazarlara yakın olmasının stratejik önemi, güçlü ve çeşitli üretim bilgisi, genç ve eğitimli nüfus, açıkların azaltılması ve genel enerji karışımında yenilenebilir kaynakların önemli bir paya sahip olması yer almaktadır.

Öte yandan, Hırvatistan'ın zayıf yönleri de mevcut: Turizme olan bağımlılık, yüksek özel ve kamu borcu, yolsuzluk sorunları, verimsiz yönetim ve yargı, uzun ve verimsiz ticari iflas davaları, rekabet eksikliği, yüksek işsizlik oranı ve göç nedeniyle işgücü sıkıntısı, vasıflı işçilerin gitmesi ve nüfus azalması. Türkiye'nin olumsuz yönleri ve riskleri söz konusu olduğunda; enerji ithalatına bağımlılık, yüksek enflasyon, ekonominin yüksek seviyelerdeki kısa vadeli özel dış borçlardan kaynaklanan kırılganlığını, krediye dayalı büyümenin yüksek borç seviyelerine neden olması ve para politikası konusunda belirsizlik ön plana çıkmaktadır (Coface For Trade, 2022).

Yukarıdaki yorumlardan yola çıkıldığında, enerjinin, Hırvatistan ile Türkiye arasında bir iş birliği alanı olduğu açıktır. Öte yandan, iki ülkenin birbirini tamamlayabileceği başka bir iş birliği alanı da işgücüdür. Hırvatistan, hem nüfus artış hızının düşük olması hem de göç nedeniyle yıldan yıla nüfusu azalan bir ülke görünümündedir. Öte yandan Türkiye'nin nüfusu artmaya devam etmektedir. Dolayısıyla işgücünün ihraç edilme olasılığı söz konusudur.

1993 yılından bu yana kümülatif olarak bakıldığında; Türkiye, Hırvatistan'a doğrudan yatırım açısından 19. sırada yer almaktadır. Bu yatırımlar en çok; inşaat, toptan satış, otel, restoran, finans, sigorta ve emeklilik fonları, kültür ve spor faaliyetleri, gayrimenkul yatırımları gibi alanlarda karşımıza çıkmaktadırlar. Hiç şüphe yoktur ki yatırım konusundaki bu olumlu hava, ekonomi alanındaki ikili anlaşmalardan da etkilenmekte. Bunların en önemlileri; çifte vergilendirmeyi önleme, yatırımların teşviki ve karşılıklı korunması, ekonomik iş birliği ve benzerleridir. Ayrıca, Türkiye'nin ticari kuruluşlarına dış pazarları araştırmaları için sağladığı teşvikler de önemlidir.

Tablo 1. Hırvatistan'ın Türkiye'ye İhracatı (2021)

Ürün etiketi	ABD Doları (\$)
Demir ve çelik	223,895
Gemiler, tekneler	28,949
Elektrikli makine te teçhizat	18,866
Mineral yakıtlar, mineral yağlar	18,279
Tabaklama veya boyama özleri	15,775
Makineler, mekanik cihazlar	13,466
Diğerler	...
TOPLAM	388,474

Kaynak: <http://trademap.org/>, 4 Haziran 2022'de erişilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'nin Hırvatistan'a İhracatı (2021)

Ürün etiketi	ABD Doları (\$)
Makineler, mekanik cihazlar	84,668
Elektrikli makine te teçhizat	50,331
Demir veya çelikten eşyalar	46,591
Plastikler ve bunlardan mamul eşya	42,164
Demiryolu harici araçlar ve parçaları	41,779
Demir ve çelik	27,242
Diğerler	...
TOPLAM	527,014

Kaynak: <http://trademap.org/>, 4 Haziran 2022'de erişilmiştir.

İlk büyük yatırım 1998 yılında Türk Hava Yolları'nın Zagreb'de şube açmasıyla gerçekleşmiştir. Bunu, *Rixos* şirketi (*Libertas* oteli) ve *Uzel Turizm* şirketi (Dubrovnik'teki *Pucić Palace* oteli) olmak üzere çok sayıda yatırım izlemiştir. *Doğuş Holding'in* Šibenik, Sukošan ve Zadar'daki (Mandalina, Dalmaçya ve Borik) marinalara yaptığı yatırımlar özellikle iki ülke arasındaki ilişkiler açısından önemli bir yatırımdır. *Süzer Grubu*,

bankacılık yatırımlarından 2012 yılından bu yana *KentBank d.d.* olarak faaliyet gösteren *Banka Brod d.d.*'nin sermayesinde %50'den fazla paya sahip olarak finans sektöründe faaliyet göstermektedir (Şimara, 2021).

Buna ek olarak, mevcut demiryollarının yenilenmesi ve Križevci-Korpivnica- Macaristan sınırındaki demiryolunun ikinci hattının inşaatı halen devam etmektedir. Değeri KDV hariç 2,41 milyar kuna olan ve %85'i AB fonlarından ortak finanse edilen projeyi Cengiz İnşaat gerçekleştirmektedir. Enerji sektöründeki yatırımlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

Türkiye, doğalgaz ve petrol rezervleri açısından zengin bir ülke olmasa da enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu Ortadoğu ve Hazar Bölgesi ile komşu durumundadır. Coğrafi konumu nedeniyle Türkiye, enerji kaynaklarının oldukça büyük olan Avrupa pazarına aktarılmasında önemli bir aktör olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle Türkiye, petrol ve doğalgaza sahip ülkeler ile bunları talep eden ülkeler arasında doğal bir coğrafi transit güzergâhı olarak konumlanmıştır (Kakışım, 2020: 256).

Petrol ve doğalgazın geçtiği ülkeler transit ve üs (*hub*) olarak ikiye ayrılmaktadır: Transit ülkelerde (üretici, tüketici ve transit ülke arasında imzalanan) belirli bir anlaşmaya göre boru hatları inşa edilmekte, kontrol transit ülke tarafından sağlanmakta, fiyat ise üretici ile tüketici arasında belirlenmektedir. Öte yandan üs ülkelerinde enerji merkezleri (*Hub*) yapılmakta, söz konusu ülkeler topraklarından geçen enerji kaynaklarını başka ülkelere satabilmekte ve üreticiden bağımsız bir şekilde fiyatları vb. satış koşullarını kendileri belirleyebilmektedirler (Kakışım, 2020: 257).

Türkiye'nin Balkanlara Bakışı

Türkiye ile Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasındaki iş birliği konusu açıldığında, kültürlerin iç içe geçmesiyle sonuçlanan; dil, gastronomi, kültür, gelenekler, din vb. unsurlar üzerinde güçlü bir etki bırakan uzun tarihi bağlar vurgulanmaktadır. Türkiye ile ilgili kavramlar, klişeler ve önyargılar çoğunlukla Türklerin (çoğu zaman Müslümanların tümü Türk olarak adlandırılmakta) barbarlıkla suçlandığı destansı bir geleneğe dayanmaktadır.⁶ Türk karşıtı anlatı ve tavrı edebiyatta da mevcuttur, ancak son yıllarda Türk dizi endüstrisinin güçlenmesi ve Türk edebiyatının popülerleşmesi ile çağdaş Türkiye daha yakından tanınmaya başlanmış, böylece eski kavramlara yüklenen karşıtlık baskın olmaktan çıkmıştır.

Girişimcilik potansiyelinin değerlendirilmesi sadece maddi faktörlere değil, aynı zamanda sosyo-kültürel özelliklere de dayandığı için iş birliğini geliştirme konusunda kültürel değerler ve sahip olunan bakış açıları önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bazı kültürel değişkenler ve değer perspektifleri arasındaki ilişki açısından Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki benzerlikler aktörler arasındaki iş birliğini kolaylaştırmaktadır. Nitekim, Türkiye'nin Balkanlar ile olan iyi ulaşım bağlantılarından dolayı, bazı araştırmacılar bu yatırımları sınır ötesi değil bölgesel olarak görmektedir (Tekin vd., 2021: 309).

Türkiye'nin yanı sıra Rusya ve Çin'in de son zamanlarda Batı Balkanlar'a yoğun bir ilgi gösterdikleri söylenebilir. Rusya'nın doğrudan yatırımı özellikle Karadağ ve Bosna-Hersek'te önemliken Türkiye; Arnavutluk, Kosova ve Kuzey Makedonya için büyük önem taşımaktadır (Hake ve Radzyner, 2019: 14).

⁶ Balkanlarda yaşayan Türkler hakkında önyargılar için: Dukić D. (2004). *Sultanova djeca: predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*, Thema, Zadar; Nekić, A. (2012). *Europske predodžbe o „turskoj“ prijetnji (14.-16. stoljeće)*. *Povijesni prilozi*, 31 (43), 81-118.; Abadžić Navaey, A. (2011). *Predodžbe o Turcima u hrvatskoj nastavi povijesti // IV. međunarodni turkološki simpozij zemalja jugoistočne Europe / Hafiz, Nimetullah (ur.). Prizren: The Balkan Turkology Research Center, 111-122.*

Sırbistan'daki Türk yatırımlarının artması, Türkiye'nin Balkanlar'a olan ilgisinin *yumuşak güç* çerçevesinin dışında incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Mevcut literatür genel olarak Rusya'nın bölgenin doğal gaz ve petrol ihtiyacının karşılanmasında ana tedarikçi olarak lider rolünü sürdürmeye devam ettiğini ve eş zamanlı olarak AB'nin enerji tedarikçilerini artırma ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışmasının ne kadar önemli olduğunu vurgulasa da Türkiye'nin pozisyonu genellikle göz ardı edilmektedir. Ancak Türkiye, enerji güvenliği açısından büyük bir potansiyele sahip olup endüstriyel talebi karşılamak için artan miktarlarda enerji ithal etmesine rağmen, jeostratejik ve jeopolitik konumu dünyanın bilinen doğal gaz rezervlerinin önemli bir miktarına sahip bölgelere yakındır (Önsoy ve Udum, 2015).

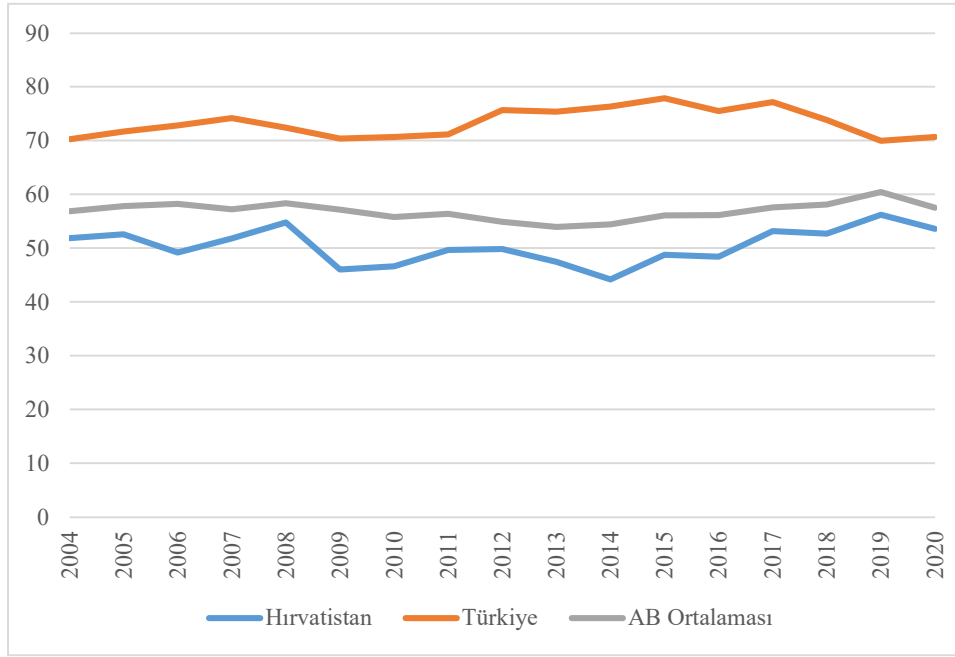
Hırvatistan ile Türkiye Arasındaki Enerji İş Birliği

Hırvatistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler tarihsel bir geçmişe sahip olmakla birlikte iki ülke arasındaki modern anlamdaki ikili ilişkiler 1992 yılında başlamıştır. Yugoslavya'dan ayrılıp bağımsızlığını ilân eden Hırvatistan'ın Türkiye tarafından resmî olarak tanınması, Batı Balkanlar'da savaşın başladığı dönemle kesişmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'a olan ilgisini dile getirerek kendini yoğun bir şekilde bölgedeki istikrarın koruyucusu olarak konumlandırmak isteyen Türkiye ilk önce çatışmaların durdurulmasında etkili bir rol oynamıştır.

Tam da bu kaotik dönemde başlamış olan Hırvatistan ile Türkiye arasındaki ikili ilişkiler, her iki ülkenin AB'ye katılma arzusuyla ikinci bir evreye girmiştir. Ekim 2005 yılından beri "aynı yolun yolcusu" olan iki ülke arasındaki temaslar, her iki ülkenin mevzuatlarının Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi konusunda yoğunlaşmıştır. Ancak 2013'e kadar tüm fasılları kapatıp AB'ye girme hakkını kazanan Hırvatistan'ın aksine Türkiye çeşitli sebeplerden dolayı Birliğe hâlâ katılmamıştır. Türkiye'yle ilişkiler açısından Hırvatistan'ın AB'ye girmesinin önemi, iki ülkeden birinin artık aday ülkesi değil üye ülke olmasıdır.

Hırvatistan ve Türkiye'nin enerji ithalatına olan bağımlılığı karşılaştırıldığında, Hırvatistan'ın Avrupa ortalamasının biraz altında, Türkiye'nin ise biraz üzerinde bağımlılık oranına sahip olduğu görülmektedir.

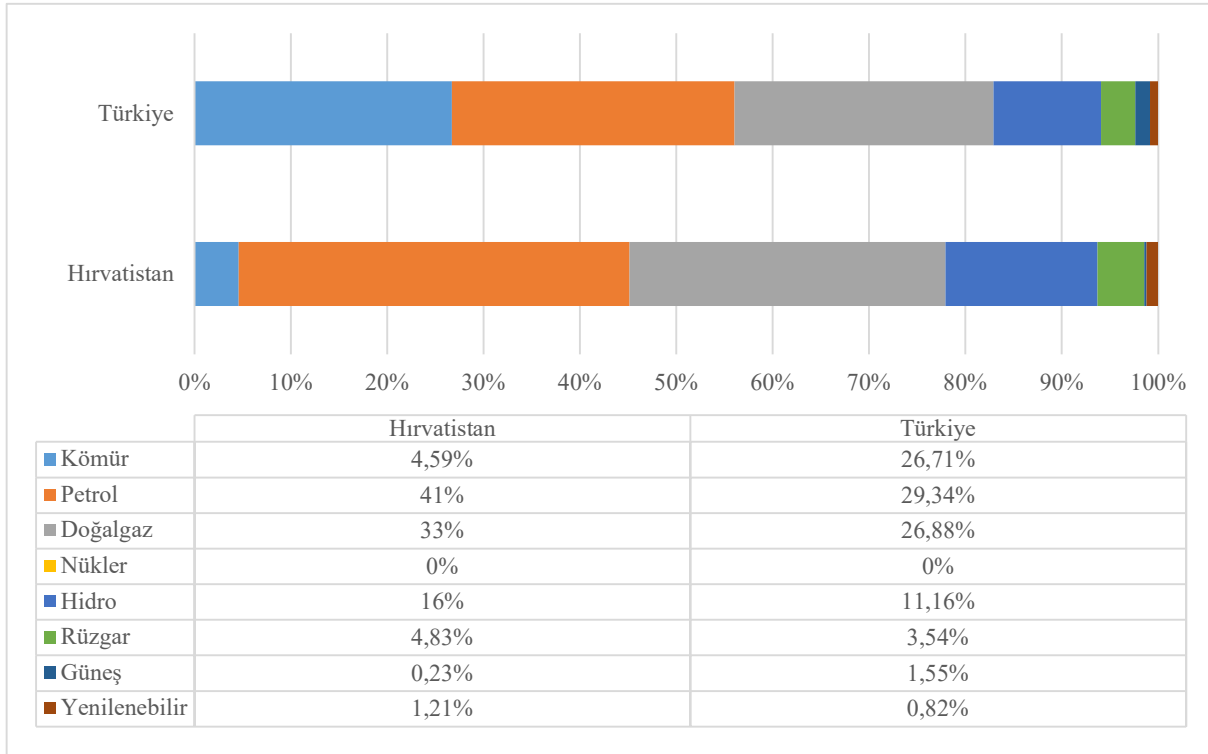
Sekil 1. Enerji ithalatı bağımlılığı.

Kaynak: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu>, 15 Nisan 2022 tarihinde erişilmiştir

Türkiye ile Rusya arasında Karadeniz konusunda artan iş birliğinin yanı sıra Türkiye'nin Panonya ve Adriyatik'teki etki alanını genişlettiği gerçeğini de göz önünde bulundurduğumuzda, yeni ulaşım koridorları için Sırbistan'ın tercih edilmesinin sebep-sonuç bağlantısı içerisinde incelenmesi gerekmektedir. Böyle bir odak değişikliği dolaylı olarak Hırvat güzergâhlarının/koridorlarının ihmal edilmesine, Karadağ ve Arnavut kıyılarının güçlendirilmesine yol açmaktadır.

Şekil 2. Toplam enerji arzı.

Kaynak: <https://www.iea.org/>, 15 Nisan 2022 tarihinde erişilmiştir

Şekil 2’de görüldüğü gibi, enerji kaynaklarının çeşitliliği söz konusu olduğunda, iki ülke arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. En büyük benzerlik, Türkiye’de toplam enerji tüketiminin %82,93’ünü, Hırvatistan’da ise %78,59’unu oluşturan yenilenemeyen enerji kaynaklarına olan yüksek bağımlılıktır. Hırvatistan, AB’nin kömür kullanımını sona erdirme stratejisi bağlamında bu hedefe yaklaşıyorken kömürün Türkiye’nin enerji üretiminin önemli bir bileşeni olduğu net olarak görülmektedir.

Öte yandan, yenilenebilir enerji kaynakları söz konusu olduğunda, her iki ülke de en çok hidroelektrik potansiyelini kullanırken, rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve diğer enerji türlerinin hâlâ oldukça ihmal edildiği açıktır. Yukarıdaki grafiğin görünümünün, Türkiye’nin ilk nükleer santrali olan Mersin Akkuyu Nükleer Santrali’nin 2023 yılında birinci reaktörünün devreye girmesiyle değişmesi söz konusu olacaktır. Toplam 4 reaktörden oluşacak nükleer santralin 2026 yılında tamamlanması beklenmektedir (Doğruluk Payı, 2017).

İlk Hırvat jeotermal santralinin Türk MB Holding (BLT)’in yatırımıyla açılmış olmasından dolayı Türkiye ve Hırvatistan’ın, jeotermal enerji söz konusu olduğunda birbirine sıkı sıkıya bağlı olduklarını söylemek mümkündür. 2019 yılının sonunda Hırvatistan’daki Bjelovar şehrinin yakınlarında açılan bu jeotermal santrali aynı zamanda kıta Avrupası’nın ikili teknolojiye (organik Rankine çevrimi veya ORC) sahip en büyük enerji santrali olarak -16.5 MW kapasiteye sahip- tüm Bjelovar’a elektrik sağlamaktadır. Projenin yürütülmesini sağlayan Hırvat ve Türk ortakları arasında anlaşmazlıklar yaşanmasının ardından Legrad yakınlarında inşa edilmesi planlanan ve beklenen gücü 19,9 MW olan bir başka jeotermal projesinden şimdilik vazgeçilmiştir. Dahası, Bjelovar’daki santral konusunda mülkiyet sorununun sonunda, Hırvat

medyası santralin 2022 yılının Şubat ayında geçici olarak işletmeyi ve elektrik üretimini durdurduğunu bildirmiştir (Nezirović, 2022).

Ayrıca bir başka Türk şirketi Soyak Holding de jeotermal enerji de dahil olmak üzere Hırvat enerji sektöründe doğrudan yatırımlara başlamıştır. Soyak, Hırvat Hidrokarbon Dairesi tarafından duyurulan hidrokarbonların işletilmesine yönelik imtiyaz çağrısına başvurarak faaliyete geçmiştir. İlk kuyunun sondajının Ocak 2023, ikinci kuyunun ise Mayıs 2023'te tamamlanması ve akabinde İşletme Sözleşmesi alındıktan sonra 4 ila 6 yeni kuyu daha açılması ve elektrik santrali kurulması planlanmaktadır.

Hırvatistan'da son zamanlarda enerji sektöründeki en büyük yatırım Fransa tarafından yapılmıştır. Söz konusu 50 milyon avroluk yatırım sayesinde biyokütle kojenerasyon tesisinde yaklaşık 40.000 megavat saat elektrik üretilmektedir. Önümüzdeki yıl boyunca Hırvatistan; Kurtarma ve Dayanıklılık Mekanizması, REPowerEU ve diğer AB fonlarından sağlanan fonların kullanımı da dahil olmak üzere yeşil ve dijital dönüşüm ile enerji güvenliğine yönelik kamu yatırımlarını arttıracaktır.

Hırvatistan'ın toplanan veriler ile ölçüm ve test sonuçlarından oluşan bir veri tabanına sahip olmasının büyük bir avantajı olduğu açıktır. Bu veri tabanı; potansiyel yatırımcılara büyük ölçüde yardımcı olmakta, zaman kazandırmakta ve -en önemlisi olarak- yatırım riskini azaltmaktadır. Söz konusu veri tabanı, Hidrokarbon Ajansı tarafından toplanmış ve sınıflandırılmıştır. Veriler, büyük petrol şirketi olan INA'nın gerçekleştirdiği aramalarda gaz ve petrol yerine yeraltı jeotermal su kaynaklarıyla karşılaştığı durumda kaydettiği ve son 40 yıldır yürütülen araştırmaların sonuçları olarak toplanan bilgilerden oluşmaktadır (Carić Herceg, 2021).

Ancak iyi bir teknik altyapının varlığına rağmen bürokratik işlemler süreci yavaşlatmaktadır. Hırvat yargısı, Bjelovar yakınlarındaki santral konusunda Hırvat ve Türk iş ortakları arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi konusunda oldukça yavaş hareket etmiştir. Böylesi olumsuz bir deneyim, hukuk sistemine güvensizlik ve potansiyel yatırımcılarda olumsuz bir kanaatin oluşmasına neden olmaktadır. Ulusal yasaları ve aynı zamanda AB müktesebatı açısından Hırvatistan, özellikle yabancı yatırımcılar söz konusu olduğunda, çok daha verimli ve etkili tepki vermelidir. Öte yandan yabancı yatırımcıların da yatırım yaptıkları ülkeyle daha iyi bir koordinasyon içinde olmaları gerekmektedir. Hukuk sistemine ve diğer şartlara aşına olan yerli işgücünün istihdam edilmesi, iş birliğinin verimliliğini artıracığı ve görevin kötüye kullanılması olasılığını azaltacağı söylenebilir.

Enerji kaynakları yenilenemeyen (fosil: kömür, petrol, doğal gaz; nükleer: uranyum ve plütonyum) ve yenilenebilir (hidroelektrik, rüzgâr, güneş, jeotermal, biokütle vb.) olarak ikiye ayrılmaktadır. Özellikle son birkaç on yılda atmosfere karbondioksit salınımının azaltılmasında büyük rol oynayan yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi vurgulanmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarında ısrar, AB politikasının önemli bir parçası olup rüzgar, su, güneş ve biokütleden elde edilen enerjinin payının artırılması, enerji sürdürülebilirliğinin büyümesini doğrudan etkilemektedir. Küresel risk ve tehditler açısından enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi için enerji hammaddelerinin ithalatına bağımlılığın azaltılması önemlidir. Yenilenebilir kaynakların gelecekte geleneksel enerji kaynaklarıyla rekabet etmesi beklenmektedir.

Türkiye, çalışmada şimdiye kadar anlatılan yenilenemeyen enerji kaynaklarına ek olarak, son zamanlarda artan bir şekilde yenilenebilir kaynaklara yönelmektedir. Sıfır karbon hedefi politikası, Enerji Birliği'nin karbondan arındırma ve enerji verimliliği politikası ile uyumludur. Resmi devlet kanalları, rüzgâr enerjisinin elektrik üretimindeki genel enerji portföyündeki konumunun güçlendiğini ve doğal gaz ve kömürü geride

bıraktığını bildirmektedir (Kaya, 2021). Türkiye, toplam enerji üretiminde artan bir paya sahip olan yenilenebilir kaynaklara yatırımlarını her geçen gün arttırmaktadır. Bu nedenle Türkiye, bir yandan Rusya ile Hazar bölgesi arasında alternatif bir güzergâh ülkesi olmanın yanı sıra, kısa sürede yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerjinin üretimi için bir merkez olmaya çalışmaktadır. Bu açıdan Türkiye, enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve enerji arz güvenliğini yeni tedarikçi ülke ve bölgeler ekleyerek arttırmak isteyen AB için ciddi bir alternatif ve güvenilir bir ortak durumundadır.

Hırvatistan ve Türkiye enerjide dışa bağımlılıklarını azaltmak için enerji üretim portföylerini çeşitlendirmenin yanı sıra enerji hatlarının geçtiği merkez güzergâh olmak için de çaba harcamaya ve strateji geliştirmeye devam etmelidirler. Türkiye, artan nüfusu ve büyümeye devam eden ekonomisi nedeniyle enerji tüketimi artmaya devam eden bir ülkedir. Son zamanlarda enerji fiyatlarında meydana gelen yukarı yönlü hareketlenmeler Türkiye ve Hırvatistan gibi enerji açığı olan ülkeler için ithalatın maliyetini endişe verici boyutlara taşımaktadır. Türkiye'nin, geleneksel fosil yakıtlarla artan deneyiminin yanında esnek finans sektörü, girişimci iş yaklaşımı ve geniş bir üretim- mühendislik temeli iki ülke arasında geliştirilmesi öncelikli olabilecek bir iş birliği alanını oluşturmaktadır.

Hırvatistan, rüzgâr potansiyelini kullanmada bir miktar ilerleme kaydetmiş olsa da nispeten güneşli bir ülkenin sahip olduğu potansiyele kıyasla güneş ve güneş ısısından yeterince yararlanamamaktadır. Bir miktar ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, özellikle konut sektöründe enerji verimliliğini artırma konusunda hâlâ önemli bir potansiyele sahiptir. Uygulamada, mevzuatın kabul edilmesinde ve yeni enerji ve iklim stratejilerinin benimsenmesinde yaşanan gecikmeler beraberinde belirsizlikler yaratınca rüzgâr ve güneş enerjisine yönelik yatırımları yavaşlatmıştır. Giderek sayısı artmakta olan yenilenebilir enerji tesisi yatırımlarının büyük çoğunluğu özel sektöre aittir.

Hırvatistan resmi olarak, AB'nin 2030 yenilenebilir enerji hedefine yönelik katkısını brüt enerji tüketiminin %36,4'ü oranına yükseltmek olarak belirlemiştir. Bu ulusal hedefe ulaşmak için 2.500 MW'ın üzerinde yeni yenilenebilir enerji santralının elektrik sistemine bağlanması gerekmektedir. Ayrıca Hırvatistan, enerji sisteminin geleceğinde kömüre yer vermeyecek ülkeler grubuna dahil olmuştur.⁷ Mevcut koşullara göre, yakın zamanda yapılan bir araştırma, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin, özellikle coğrafi konumu ve iklim koşulları dikkate alındığında, Hırvat ekonomisi üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermiştir (Pearson, 2021: 123). Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesiyle Şubat 2022'de başlayan savaş tüm dünyada olduğu gibi AB'nin de enerji politikalarını gözden geçirmesine neden olmuştur. Ab bir taraftan Rus enerjisine bağımlılığını azaltmaya çalışırken diğer taraftan da alternatif enerji kaynaklarından yararlanma süreçlerini hızlı bir şekilde devreye sokmaya çalışmaktadır (Mackenzie, 2022).

Karşılaştırılan verilere göre her iki ülkenin de enerji ithalatına bağımlı olduğu görülmekte ki bu durum, onları, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımları arttırmaya ve yeşil ve dijital dönüşümün uygulanmasını hızlandırmaya zorlamaktadır. İki ülke arasındaki olası iş birliğinden bahsedildiğinde, yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları olmak üzere iş birliği iki yöne doğru genişletebilir. Adriyatik Denizi söz

⁷ Plomin Körfezi'ndeki Plomin termik santrali, Hırvatistan'daki tek aktif kömürlü termik santraldir. Hırvatistan, kömürden temiz enerjiye geçişi hızlandırmak için Powering Past Coal Alliance (PPCA) girişimine katılmıştır (Vrbanus, 2021). Öte yandan, Türkiye'de 52 adet kömür yakıtlı enerji santrali bulunmakta olup, son yıllarda bunların tamamen ve kısmen kapatılmasına yönelik çalışmalara başlanmakta ve mevcutların kanunlara uygun olarak çalışmadığı sıklıkla dile getirilmektedir (Aytaç, 2020).

* AB'nin 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını %55 oranında azaltma hedefine ulaşmasına yönelik paket

konusu olduğunda Hırvatistan, somut bir adım atmayacak gibi görünmüş olsa da, araştırma faaliyetlerinin güçlendirilmesi durumunda Türkiye ile Hırvatistan arasında bir işbirliği olasılığı da doğabilmektedir. Şöyle ki, daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye yıllardır Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de doğal gaz ve petrol bulmaya yönelik araştırmalar yapmakta ve bu kapsamda üç sondaj gemisi faaliyet göstermekte olup, 2023 yılı için dördüncü sondaj gemisinin filoya dahil edileceği açıklanmıştır. Aramada iki sismik gemi de kullanılıyor. Hırvatistan, Adriyatik Denizi'nin potansiyelini ihmal etmiş ve doğal afetlerden korkarak petrol arama fikrini desteklememiş olsa da, Ukrayna'daki kriz ve Rus işgalinin yol açtığı yeni jeopolitik durumun bu kararlarını gözden geçirmesine neden olabilir. Ayrıca, enerji arz güvenliğinde yaşanan son gelişmelerden üzerine, AB'nin de fosil yakıtlara yatırım konusunda daha hoşgörülü olacağını varsaymak mümkündür. Nitekim AB'nin Fit for 55* (55 hedefine uyum) hedefleri doğrultusunda 2030 yılında yenilenebilir enerjinin payını %40'tan %45'e çıkarmayı planlarken Ukrayna'daki savaş kısa vadede AB'nin fosil yakıtlardan (kahverengi enerjiden) vazgeçemeyeceğini göstermiştir. Bazı AB üyesi ülkeler (Yunanistan, Polonya, Çekya, Romanya, Almanya, İtalya) acil ihtiyaçlarını karşılamak için kömür ithalatına getirilecek yasakları ertelemekten bahsetmeye başlamışlardır (EkoIQ, 2022).

Yenilenebilir enerji kaynakları alanında olası iş birliği söz konusu olduğunda ilk sırada hidroelektrik gelmektedir. Hırvatistan'daki ilk hidroelektrik santral 1895 yılında işletmeye alınmış, ülkenin bu alanda uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilmektedir. Hırvatistan'da bugün, toplam elektriğin %30'undan fazlasının elde edildiği 26 tane hidroelektrik santral bulunmakta ve güvenli bir enerji kaynağı olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, Türkiye'deki ilk hidroelektrik santral 1929'dan beri faaliyet göstermekte ve o zamandan bu yana büyük ilerleme kaydedilerek Türkiye hidroelektrik kurulu gücü konusunda dünyada ilk 10 ülke arasında bulunmaktadır (Erkul Kaya, 2021). Ancak, hidroelektrik enerjinin ekosisteme zarar verdiği için (nehir suyu sıcaklığının düşmesi, suyun yumurtaları götürmesinden dolayı balık miktarının azalması vb.) onun tamamen yenilenebilir olduğu konusunda bilim camiasının hemfikir olmadığı dikkate alınırsa, hidroelektrik alanında da doğaya verilen zararı azaltması konusunda ortaklaşa çalışmalar yürütülebilmektedir.

Kömürü, enerji portföyünden tamamen çıkarmak için aktif ve oldukça başarılı bir şekilde çalışan bir ülke olarak Hırvatistan, enerji deneyimlerini kömürün halen önemli ölçüde kullanıldığı Türkiye ile paylaşabilir. Öte yandan, Türkiye'nin yenilenebilir enerji altyapısına etkin ve aktif olan yatırımlarını ve bağımsız olarak güneş panelleri üreten bir ülke olduğunu dikkate alırsak, yenilenebilir enerji alanında da iş birliği potansiyelinden söz etmek mümkündür.

SONUÇ

21. yüzyılda günlük yaşam, artan enerji ihtiyacını ve enerji tüketiminde belirgin bir artışı beraberinde getirmektedir. Yenilenemeyen kaynakların rezervleri hızla tükenmekte ve bunların; çevre, iklim ve sağlık üzerindeki zararlı etkileri uluslararası kamuoyunun artan bir ilgi konusu haline gelmektedir. Aynı zamanda, devletlerin enerji tekellerinin yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesini göz önünde bulundurduğumuzda, enerji piyasalarında küresel bir liberalleşme eğiliminden söz edilebilir. Bu eğilimler birbiriyle ilişkilidir. Rekabet yaratmayı, operasyonları düzene sokmayı ve piyasa katılımcılarının maliyetlerini düşürmeyi gerektirmektedir.

Petrole ve uzun vadeli sözleşmelere dayalı geleneksel fiyat belirleme yöntemi, pazardaki rekabeti artırarak önlenebilir. Bunun nedeni, boru hattına ve LNG altyapısına üçüncü tarafların erişimidir ve bu da enerji piyasasına yeni oyuncuların girmesine olanak tanır (Six ve Corbeau, 2017: 6).

AB'nin enerji konusunda karşı karşıya kaldığı en büyük zorluk, petrol ve doğal gaz arzının güvenliğidir. Yeni keşiflerin, bölgenin enerji bağımsızlığını sağlayacağı ve dolayısıyla AB'nin enerji bağımlılığını azaltacağı varsayılabilir. Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği dönemde AB, başta Rusya olmak üzere, "güvenilmez tedarikçilerden" enerji bağımsızlığına duyulan ihtiyacı defalarca vurgulamıştır. 2030 yılında enerjide dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması planlanmakla birlikte bu hedefe ulaşılabilmesi için birtakım stratejilerin etkin bir şekilde uygulanması gereklidir. Doğal gaz arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi, Rusya dışındaki tedarikçilerden daha yüksek miktarlarda doğal gaz ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithalatı ve daha yüksek biometan ve yenilenebilir hidrojen üretimi⁸ ve ithalatı öncelikli ve acilen devreye girmesi gereken çözümler olarak vurgulanmaktadır. Fosil yakıtların kullanımının hızlı bir şekilde azaltılması, enerji verimliliğinin ve enerji tasarrufunun artırılması ve yenilenebilir kaynakların daha fazla kullanılması, söz konusu sürecin daha hızlı gerçekleştirilmesine katkı sağlayacak diğer politikalar (European Commission, 2022).

Hırvatistan'ın deniz yoluyla Avrupa'yı Karadeniz'e bağlayan geçiş ülkelerinden biri olması, Güneydoğu Avrupa'da kalıcı barışın korunması açısından başta jeopolitik olmak üzere güvenlik ve bölge istikrarı açısından da önemlidir. İnşa edilmekte olan alternatif ulaşım yolları büyük güçlerin jeopolitik çıkarları doğrultusunda belirlenirken aynı zamanda Hırvatistan'ın ayrıcalıklı konumunu da tehlikeye atmaktadır. Bu konuda Türkiye ile Hırvatistan arasındaki iş birliği, Türkiye-Hırvatistan-Bosna Hersek Üçlü Danışma Mekanizması ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (SEEC) bağlamında gerçekleştirilebilmektedir.

Ancak şu bir gerçektir ki, ülkeler arasındaki enerji iş birliğinin yarattığı hareketlilik ve dinamizm başka hiçbir alanda ve sektörde gerçekleşen iş birliğinde görülmemektedir. Enerji ithalatına bağımlı olan tüm ülkeler için enerji arz ve güvenliğinin sağlanması öncelikli bir konudur. Enerji yollarının güvenliği, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve bu konudaki bağımsızlık birincil hedefler olarak karşımıza çıkıp genellikle ideolojik, dünya görüşü ve diğer ilkelerin ötesine geçmektedir.

Daha adil, barışçıl ve yaşanabilir bir dünya yaratmak için devletlerin fosil yakıtlara olan bağımlılıklarını sona erdirmeleri gerekliliği söz konusudur. Geçişin hızlı olması için ise zengin ülkeler öncelikle enerji taleplerini azaltıp enerji verimliliğini artırmalı ve kalan enerji ihtiyacının da yenilenebilir enerji ile karşılanması gerekmektedir. Altyapının genellikle yerelleştirilebildiğinden dolayı, fosil yakıtlardan farklı olarak, yenilenebilir enerjinin eşitsizlik ve jeopolitik güç mücadeleleri yaratması daha düşük bir olasılıktır. Böyle bir durum, her bir ülkenin kiminle ticaret yapmak istediğine kendisinin karar verme ihtimalini artırabilir, son aylarda tanık olunan gibi istenmeyen şantajlardan kaçınılabilir ve tüketicileri küresel enerji krizinin neden olduğu fiyat şoklarından da koruyabilir.

⁸ Detaylar için bakınız: orsted.com/en/our-business/renewable-hydrogen

KAYNAKÇA

- ADAL, H. (2022, Şubat 25). “Russia-Ukraine war: How will it affect Turkey’s economy?” Nisan 29, 2022 tarihinde Bianet: bianet.org/english/economy/258257-russia-ukraine-war-how-will-it-affect-turkey-s-economy
- AKKUYU NÜKLEER - ROSATOM. (tarih yok). “Akkuyu NGS İnşaat Projesi”, Mayıs 28, 2022 tarihinde Akkuyu Nükleer - Rosatom: akkunpp.com/ adresinden alındı
- AYTAÇ, O. (2020). “Ülkemizdeki Kömür Yakıtlı Santraller Çevre Mevzuatıyla Uyumlu Mu?”
- TÜRKİYE’İN ENERJİ GÖRÜNÜMÜ 2020 ODA RAPORU. (2021). MMOB Makina Mühendisleri Odası, Yayın No: MMO/717. Ankara
- AZU. (tarih yok). “Geološki potencijal mora”. Agencija za ugljikovodike: azu.hr/istra%C5%BEivanje-i-eksploatacija/geolo%C5%A1ki-potencijal/ (15 Nisan 2022)
- BARTLETT, W. (2007). “Varieties of Capitalism in the post-Communist Countries”, (Ed.) The Western Balkans. D. Lane, & M. Myant, London: Palgrave.
- BEN-MEİR, A. (02.04.2018) “The Serbia-Turkey-Russia Axis: Alarm Bells for Europe.” The Globalist: theglobalist.com/serbia-balkans-turkey-russia-eu-nato/ (10.04.2022).
- CARIĆ HERCEG, S. (01.11.2021) Nacional. “NOVA UDRUGA: ‘Hrvatska tek treba iskoristiti ogroman potencijal svojih geotermalnih izvora’”, nacional.hr/nova-udruga-hrvatska-tek-treba-iskoristiti-ogroman-potencijal-svojih-geotermalnih-izvora/ (29.05.2022)
- CARIĞA, C. (2022, Mart 10). “Interview with JESDER’S Ufuk Senturk on geothermal in Turkey”, Think Geoenergy: thinkgeoenergy.com/interview-with-jesders-ufuk-senturk-on-geothermal-in-turkey/, (4.05.2022)
- CLIMATE TRANSPARENCY. (2021). “Turkey, Country Profile” 2021. Climate Transparency: climate-transparency.org/media/turkey-country-profile-2021
- COFACE FOR TRADE. (2022, Şubat). “Turkey & Croatia”, Coface For Trade: coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Croatia (04.06.2022)
- ÇOBAN, H. H. (2020). “A 100% Renewable Energy System: The Case of Turkey In The Year 2050.”, İleri Mühendislik Çalışmaları ve Teknolojileri Dergisi, 1(2), 130-141.
- DOĞRULUK PAYI. (10.07.2017). “Nükleer Santraller Elektrik İhtiyacımızın Ne Kadarını Karşılacak?” Doğruluk Payı: dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/recep-tayyip-erdogan/akkuyu-ve-sinop-nukleer-guc-santrallerinin-devreye-girmesiyle-enerji-ihtiyacimizin, (29.05.2022)
- EKOIQ, “Rusya-Ukrayna Savaşı’nın Etkisinde AB’nin İklim ve Enerji Hedefleri”, <https://ekoIQ.com/2022/07/dogalgaz-ve-nukleer-ab-taksonomisine-dahil-edildi-bircok-aktor-karari-mahkemeye-goturuyor/> (25.05.2022).
- ERKUL KAYA, N. (01.09.2021). “Türkiye, hidroelektrik kurulu gücünde dünyada ilk 10 ülke arasında bulunuyor”, Anadolu Ajansı: aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-hidroelektrik-kurulu-gucunde-dunyada-ilk-10-ulke-arasinda-bulunuyor/2352223 (29.05.2022)

- EUROPEAN COMMISSION. (08.03.2022.). "REPowerEU: Joint European action for more affordable, secure and sustainable energy", European Commission: ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1511 (16.04.2022)
- GALLOP, P., GRAY, E., NIKOLOVSKA, E., MUSTAŢĂ, A., & PETCU, R. (2021). "The Political Economy of Energy Transition in Southeast Europe – Barriers and Obstacles", Bankwatch Network.
- HÜRRİYET DAILY NEWS. (22.01.2022). "Non-hydro renewables overtake hydro for first time", Hürriyet Daily News, hurriyetdailynews.com/non-hydro-renewables-overtake-hydro-for-first-time-170949 (03.04.2022)
- HIRVATİSTAN CUMHURİYETİ ÇEVRE KORUMA VE ENERJİ BAKANLIĞI. (2019). Prvi Nacrt Integriranog energetskeg i klimatskeg plana za razdoblje od 2021. do 2030. godine. Zagreb: Hrvatistan Cumhuriyeti Çevre Koruma ve Enerji Bakanlığı.
- HAKE, M., & RADZYNER, A. (2019). "Western Balkans: Growing economic ties with Turkey, Russia and China", BOFIT Policy Brief, 4-17.
- KAKIŞIM, C. (2020, Aralık). "Türkiye'nin Bölgesel Doğal Gaz Merkezine Dönüşebilme Potansiyeli", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8(24), 255-280.
- KAYA, N. E. (29.11.2021). "Rüzgar enerjisi santralleri dün ilk kez Türkiye'nin elektrik üretiminde birinci sırada yer aldı", Anadolu Ajansı: aa.com.tr/tr/cevre/ruzgar-enerjisi-santralleri-dun-ilk-kez-turkiye-nin-elektrik-uretiminde-birinci-sirada-yer-aldi/2433317 (29 Nisan 2022)
- MACKENZIE, WOOD (2022, Nisan), "The Russia/Ukraine War And Its Implications For The Energy Markets", Forbes, <https://www.forbes.com/sites/woodmackenzie/2022/04/28/the-russiaukraine-war-and-its-implications-for-the-energy-markets/?sh=783edc6319be> (30 Nisan 2022).
- MULALIC, M. (2019). "Prospects for Trilateral Relations between Turkey, Serbia, and Bosnia and Herzegovina", Insight Turkey, 21(2), 129-148.
- NARODNE NOVINE. (28.02.2020). "Strategija energetskeg razvoja RH do 2030. s pogledom na 2050", Narodne novine: narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_03_25_602.html (28.05.2022)
- NEŽIROVIĆ, V. (18.02.2022.). "Najveća geotermalna elektrana u Hrvatskoj prestala s radom, Turci: 'Ovo je izravna šteta za RH'". Jutarnji list: jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/najveca-geotermalna-elektrana-u-hrvatskoj-prestala-s-radom-turci-ovo-je-izravna-steta-za-rh-15160103 (29.05.2022)
- ÖNSOY, M., & UDUM, Ş. (2015). "The role of Turkey in western Balkan energy security", Asia Europe Journal Studies on Common Policy Challenges, 13(2), 175-192.
- PEARSON S. (2021). "The Effect of Renewable Energy Consumption on Economic Growth in Croatia", Zagreb International Review of Economics & Business, 24(1), 113-126.
- PETRA, A. J., PRİMORAC, Ž., & ŠKURLA, I. (2013). "Energetska perspektiva Republike Hrvatske s posebnim osvrtom na zaštitu Jadranskog mora", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 50(4), 823-853.
- PROLEKSIS ENCIKLOPEDIJA. (09.10.2019). "Jadransko more ili Jadran", Proleksis enciklopedija: proleksis.lzmk.hr/28692/ (16.04.2022)

- SİX, S., & CORBEAU, A.-S. (2017, Şubat). "Third-Party Access to Regasification Terminals: Adapting to the LNG Markets' Reconfiguration", *Future of Natural Gas Markets*
- ŞİMARA, E. (2021). "Turska ulaganja u Hrvatsku", Zagreb Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KİŞİ BAŞINA ENERJİ TÜKETİMİ. ÇEVRESEL GÖSTERGELER (tarih yok). T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kisi-basina-enerji-tuketimi-i-85805 (28.05.2022)
- ENERJİ VERİMLİLİĞİ (tarih yok). T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: enerji.gov.tr/enerji-verimliliği (12.04.2022)
- TURKEY'S INTERNATIONAL ENERGY STRATEGY (tarih yok), Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa (25.04.2022)
- TEKİN, E., RAMADANI, V., & DANA, L.-P. (2021). Entrepreneurship in Turkey and other Balkan countries: are there opportunities for mutual co-operation through internationalisation? *Review of International Business and Strategy*, 31(2), 297-314.
- TİKVIĆA, M., & KORDA, Z. (17.04.2020). "Hrvatska ima najveći udio turizma u BDP-u u Europi: Kakve će posljedice ostaviti pandemija koronavirusa?", *Narod.hr*: narod.hr/hrvatska/hrvatska-ima-najveci-udio-turizma-u-bdp-u-u-europi-kakve-ce-posljedice-ostaviti-pandemija-koronavirusa (15.04.2022)
- VRBANUS, S. (01.07.2020). "Hrvatska se priključila Savezu za proizvodnju energije bez ugljena", *Bug.hr*: bug.hr/energetika/hrvatska-se-prikljucila-savezu-za-proizvodnju-energije-bez-ugljenja-22178 (19.04.2022)
- YILDIZHAN, H. (2017). "Incentive Policies for coal plants in Turkey", *Thermal Science*, 21(5), 1917-1924.
- ZORIĆ, M. (2018). "Balkanska federacija - istorija jedne ideje", *Vojno delo*, 70(7), 493-564.